

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA PEDAGOGIK MULOQOT MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Kazakov Shaxruz Toshpulatovich

sahruzkazakov89@gmail.com

O'zbekiston Respublikasi Oliy Ta'lim, Fan va
Innovatsiyalar Vazirligi Osiyo Xalqaro Universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18493495>

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik muloqot madaniyatini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Pedagogik muloqot o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini belgilovchi muhim tarkibiy qism bo'lib, u o'qituvchi shaxsining emotsional-intellektual tayyorgarligi, kommunikativ mahorati va nutq madaniyati bilan chambarchas bog'liqdir. Tadqiqotda pedagogik muloqot madaniyatini shakllantirishda empatiya, emotsional barqarorlik, hamkorlik asosidagi o'qitish metodlari hamda o'zaro hurmat va muloqot etikasi muhim omil sifatida ko'rib chiqilgan. Olingan natijalar pedagogik muloqot madaniyatining rivojlanishi bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy yetukligi, psixologik moslashuvchanligi va ta'lim jarayonining samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: pedagogik muloqot, muloqot madaniyati, bo'lajak o'qituvchi, empatiya, emotsional intellekt, nutq madaniyati, kommunikativ kompetensiya, ta'lim samaradorligi.

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical foundations of developing the culture of pedagogical communication among future teachers. Pedagogical communication is considered a key component of professional competence, closely connected with a teacher's emotional intelligence, communication skills, and speech culture. The study highlights empathy, emotional stability, collaborative teaching methods, and communication ethics as crucial factors in forming a culture of pedagogical interaction. The results show that the development of pedagogical communication culture positively influences future teachers' professional maturity, psychological adaptability, and the overall effectiveness of the educational process.

Keywords: pedagogical communication, communication culture, future teacher, empathy, emotional intelligence, speech culture, communicative competence, educational effectiveness.

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi nafaqat bilim berish, balki samarali muloqot o'rnatish, o'quvchi bilan psixologik aloqa o'rnatish va ijtimoiy muhitda sog'lom munosabat yaratish qobiliyatiga ham bog'liq. Shu bois bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik muloqot madaniyatini rivojlantirish masalasi bugungi kunda ta'lim tizimining eng muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Muloqot madaniyati o'qituvchining nutq uslubi, emotsional muvozanati, empatiyasi, ijtimoiy sezgirliigi va psixologik tayyorgarligi orqali namoyon bo'ladi. O'qituvchi bu fazilatlarni o'zida shakllantira olmasa, ta'lim jarayonida o'quvchilarning motivatsiyasi, ishonchi va o'rganishga bo'lgan qiziqishi pasayadi.

So'nggi yillardagi tadqiqotlar (Li, 2025; Zondo, 2025; Hasanov, 2025; Omonova, 2024) pedagogik muloqot darajasi o'qituvchining kasbiy samaradorligiga 60–70 foizgacha ta'sir ko'rsatishini aniqlagan. Xususan, *Frontiers in Psychology* jurnalida chop etilgan 2025-yilgi tadqiqot natijalariga ko'ra, kommunikativ kompetensiyasi rivojlangan o'qituvchilar dars jarayonida o'quvchilarning faolligini o'rtacha 20–25 foizga oshirgan. Shuningdek, *South African*

Journal of Childhood Education ma'lumotlariga ko'ra, empatiya va emotsional intellekti yuqori bo'lgan pedagoglarda o'quvchilar ishtiroki va sinf muhitining ijobiyligi 30 foizgacha oshgan.

Pedagogik muloqot madaniyatining rivojlanishi o'qituvchi shaxsining emotsional-intellektual yetukligi bilan uzviy bog'liq. Emotsional intellekt — bu o'z hissiyotlarini anglash, boshqarish va boshqalar hissiyotlariga moslashish qobiliyatidir. Bunday o'qituvchi o'quvchining ruhiy holatini to'g'ri baholay oladi, stress holatlarini yumshatadi va ijobiy o'quv muhitini shakllantiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining emotsional barqarorligi sinfdagi muloqot sifati va o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvchanligi bilan bevosita bog'liqdir.

Pedagogik muloqot madaniyatini rivojlantirishning asosiy komponentlari nutq madaniyati, muloqot etikasi, empatiya, refleksiya, tinglash ko'nikmalari va hamkorlik asosida o'qitish metodlarini o'z ichiga oladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 10-avgustdagi “Pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish to'g'risida”gi qarorida ham o'qituvchilarda psixologik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Shu bois pedagogik oliy ta'lim muassasalarida muloqot madaniyati fanini mustaqil o'quv moduli sifatida kiritish va amaliy mashg'ulotlarda kommunikativ treninglarga keng o'rin berish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik muloqot madaniyatini shakllantirishda empatiya, o'zaro hurmat, bag'rikenglik va psixologik moslashuvchanlik alohida o'rin tutadi. Empatik o'qituvchi o'quvchining hissiy holatini tushunadi, muammolariga befarq bo'lmaydi va individual yondashuvni tanlay oladi. Shunday muloqot jarayonida o'quvchi o'zini qadrlangan, eshitilgan va hurmat qilingan shaxs sifatida his qiladi. Bu esa o'z navbatida o'quv jarayonida ishonch va motivatsiyani kuchaytiradi.

Tahliliy ma'lumotlarga ko'ra, bo'lajak o'qituvchilarda muloqot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar, treninglar va guruhli faoliyatlar natijasida ijobiy o'sish 20–30 foiz atrofida qayd etilgan. Eng samarali natijalar empatiya, emotsional intellekt va hamkorlik asosidagi o'qitish yo'nalishlarida kuzatilgan. Masalan, Hasanov (2025) tomonidan olib borilgan tadqiqotda muloqot etikasi va empatiya bo'yicha treninglar natijasida talabalar o'rtasida muloqotda bag'rikenglik va tinglash madaniyati 26 foizga oshgan.

Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik muloqotni rivojlantirish jarayonida nutq madaniyati ham muhim rol o'ynaydi. Nutq madaniyati — bu so'zlashuvdagi aniq, lo'nda, mazmunli va estetik ifoda vositalaridan foydalana olish san'atidir. O'qituvchi nutqining ifodali va mantiqan to'g'ri bo'lishi nafaqat dars samaradorligini, balki o'quvchi ishonchini ham ta'minlaydi. O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida o'tkazilgan so'rovlar natijasiga ko'ra (Omonova, 2024), nutq madaniyatini rivojlantirish bo'yicha maxsus mashg'ulotlarda qatnashgan talabalar dars o'tish jarayonida o'z fikrini aniq ifoda etish darajasini 19 foizga oshirgan.

Shuningdek, pedagogik muloqotni rivojlantirishda hamkorlikka asoslangan o'qitish metodlari (“debate”, “aqliy hujum”, “rol o'ynash”, “fikrlar almashinuvi”) juda samarali natijalar beradi. Bu metodlar o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi masofani qisqartiradi, shaxsiy ishonchni kuchaytiradi va o'zaro hurmat muhitini shakllantiradi. Johnson va Johnson (2024) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda “collaborative learning” modeli qo'llangan guruhlarda talabalar o'rtasida kommunikativ faoliyat 25 foizga oshgan.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, pedagogik muloqot madaniyatini rivojlantirish o'qituvchining kasbiy salohiyati, psixologik barqarorligi va ta'lim sifatini oshiruvchi asosiy omil hisoblanadi. Bu madaniyat o'qituvchining nafaqat darsdagi faoliyatida, balki butun pedagogik munosabatlar tizimida aks etadi. Shunday ekan, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida

pedagogik muloqotga oid fanlar, treninglar va interaktiv mashg'ulotlar sonini ko'paytirish, ularni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish zarur.

Natijada, bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik muloqot madaniyatining shakllanishi ularning kasbiy tayyorgarligini chuqurlashtiradi, o'quvchi bilan samarali aloqa o'rnatish imkonini beradi va ta'lim sifatining barqaror o'sishini ta'minlaydi. Shu bois, pedagogik muloqot madaniyatini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining strategik ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilishi lozim.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Kasimova, M. X. (2025). *Pedagogik muloqotning ta'lim jarayonidagi nazariy va amaliy jihatlari*. O'zbekiston Pedagogika Jurnal, 4(2), 56–63.
2. Ismailova, Z. X., Xashimova, M. K. (2024). *Pedagogik muloqotning o'ziga xosligi va kommunikativ madaniyat asoslari*. Toshkent: Fan va Texnologiya Nashriyoti.
3. Rahimova, N. (2024). *Bo'lajak o'qituvchilarda nutq madaniyati va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning psixologik omillari*. Farg'ona Davlat Universiteti Ilmiy Axboroti, 2(4), 57–63.
4. Zondo, P. M. (2025). *Empathy and Emotional Intelligence in Teacher Communication*. South African Journal of Childhood Education, 15(1), 1–12.
5. Hasanov, B. (2025). *Pedagogik muloqot madaniyati va o'qituvchi shaxsining psixologik tayyorgarligi*. Ta'lim va Innovatsiya Jurnal, 5(3), 100–108.
6. Omonova, M. (2024). *Bo'lajak pedagoglarda psixologik tayyorgarlik va muloqot madaniyatini rivojlantirish*. O'zbekiston Pedagogik Tadqiqotlari To'plami, 6(1), 33–42.
7. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2024). *Positive Interdependence and Collaborative Learning Theory*. Journal of Educational Psychology, 116(5), 889–903.